

A DUÁLIS SZERVEZETEK VEZETÉSI KÉRDÉSEI

LEADERSHIP ISSUES OF DUAL ORGANISATIONS

LÁ CZAY MAGDOLNA dékánhelyettes, tanszékvezető főiskolai tanár
Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Felnőttképzési Kar
Intézményi Menedzsment és Vezetési Tanszék

ABSTRACT

New methods and practical applicability helped management trends to gain popularity in the second half of the 20th century. The reform of the public sector also started in these years and it still a current issue. The implementation of New Public Management (NPM) is different from the general trend and it can only be used by considering these significant differences.

Structural reforms pertaining to the idea of the cheaper state unveiled difficulties of other players of the public sector such as nonprofit companies and civil organisations. The leadership analysis of the administrative, business and social organisations that share the same owners and leaders can shed light on the leadership problems of the implementation of subsidiarity in Hungary.

1. Bevezetés

A 20. század második felében megerősödő néhány új menedzsment irányzat nagy népszerűsége tett szert mind a módszere, mind a gyakorlati használhatósága okán. Ezzel szinte egyidőben a nyugati országokban a közszeaktor reformja is elkezdődött a múlt század második felében, és máig az érdeklődés középpontjában van. Az NPM (New Public Management = az új közszeolgalati menedzsment) hazai bevezetési formája és módszere azonban számos eltérést mutat. Az olcsó állam ideájához kötődő strukturális reformok – hazánkban – az önkormányzatok szintjén élesebben mutatják az intézményi illeszkeelés nehézségeit mind a közszeolgalatban érdekelte nonprofit gazdasági, mind a civil szervezetekkel való együttlmlüködeésben. Emellett a közmunka programok települési önkormányzatokhoz kapcsolódó programjai egyfajta települési szociális gazdálkodást indukáltak. Ennek vizsgálata, úgy véljük, rávilágíthat a gyakran azonos tulajdonosokkal, vezetőséggel működő igazgatási, gazdasági és szociális szervezetek vezetési kérdéseinek és a szubszeidiarítás érvényesítésének a hazai problematikájára.

2. A szociális szövetkezetek és a közfoglalkoztatás értelmezései

A hazai társadalmi viszonyok állapotát jelentősen meghatározza az először csak regionális problémaként kezelt, mára azonban országos jelentőségű foglalkoztatáspolitikai. Jelen dolgozat azonban csak érinti ezt, sokkal inkább arra kívánja felhívni a figyelmet, hogy a szlogenekben javasolt, a vezető politikusok által ajánlott szociális szövetkezetek és a közfoglalkoztatás gyakorlata mind szervezeti, mind vezetési jellegében nagyon messze áll egymástól, noha a célkitűzésekben vannak érintkezések. Ebből adódóan a menedzsment tudomány ajánlásainak a figyelembe vételével is nehezen lehet áttekinteni a hazánkban kialakult helyzetet. A szociológiában használatos duális szerkezetek kifejezés ugyanazon jelenségre szokott vonatkozni, csak az ellentétes pólusok közötti eltérésekre és hatásokra koncentrál. Például a magas és tömeg kultúra, a magán és közélet stb. esetében. A dualitás értelmezése az igazgatási vagy a gazdasági szervezetekben azonban egészen más, nagyjából úgy foglalkozhat össze, hogy létezik egy meghatározott munkamegosztási, hatásköri és koordinációs elvek alapján működő elsődleges struktúra, erre épül rá vagy ezt segíti egy másik, legtöbbször ideiglenes jelleggel működő szervezet. Jobb esetben lehetnek ezek projekt szervezetek, amelyek valamelyik feladat megoldásában részben önállóak, a projekt befejezésével megszűnnek vagy beépülnek az elsődleges szervezetekbe.

Az új közmenedzsment elmélet legismertebb tétele az olcsó állam ideájának a megvalósítása érdekében a feladatok kiszervezése hazánkban is elkezdődött. Megnevezett célja szerint olyan cégeknek, amelyek vállalkozási alapon, de az állam által megszabott jogi viszonyok közepette azt jobban tudják teljesíteni. A magyar állam által egy időben szorgalmazott kiszervezések nálunk a szociális problémák tömegét hozta, és nem lett „karcsúbb” az állam, sőt napjainkban éppen ellenkező tendenciát tapasztalunk. Mindeközben a kistelepüléseket az elszegényedés, az elsvadás, a demográfiai és más okok miatt elszigetelődés fenyegeti.

Ebben a viszonylag leegyszerűsített viszonyrendszerben a kistelepüléseken a szociális problémák kezelésének, köztük kiemelten a munkanélküliségnek, szinte egyedüli kezelője a települési önkormányzat maradt, és elvételre vannak szolgáltatást nyújtó szervezetek, és legtöbbjük mögött valamelyik egyház áll, mint fenntartó. A kistelepüléseken a közmunkaprogram már-már sikerként bemutatott foglalkoztatási forma lett, amelyet a települési önkormányzatok mintegy saját vállalkozásként irányítanak, ám a közfoglalkoztatás nem lehet szociális szövetkezet. Ez a közmunka folytatásaként, az önfoglalkoztatás új lehetőségeként jelent meg a közbeszédben és a pályázati lehetőségekben. A 2013-ban meghirdetett: Az önfenntartást célzó szociális szövetkezetek támogatása a konvergencia régiókban pályázat³ kiírásában olvasható volt, hogy a szociális gazdaság fejlesztését el kell választani a közfoglalkoztatás rendszerétől; ahhoz annyiban kapcsolódik, hogy

a közfoglalkoztatásban résztvevők számára is egyfajta továbblépési lehetőséget jelent a nyílt munkaerőpiac felé, de nem képezi a közfoglalkoztatás részét.

Ezek után célszerű a fogalmakat tisztázni, annál is inkább mivel az uniós pályázatok elsősorban a szociális szervezeteket részesítik előnyben.

2.1. A szociális szervezetekről

A szociális gazdaság meghatározására a Köztulajdonú, Szociális és Szövetkezeti Gazdaság Nemzetközi Kutató- és Tájékoztatóközpontja (CIRIEC) 2007⁴ novemberében az alábbi megfogalmazást javasolta az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság részére:

„Azon magánjellegű, formális keretek között szervezett vállalkozások csoportja, melyek döntéshozatali szabadsággal és önkéntes tagsággal rendelkeznek. Ezt a tagjaik szükségleteinek piacon keresztül, áruk előállítás, szolgáltatásnyújtás, illetve biztosítás és finanszírozás nyújtása révén történő kielégítése érdekében hozták létre. Továbbá, amelyek esetében a döntéshozatal, valamint bárminemű nyereség és többlet tagok közötti elosztása nem kapcsolódik közvetlenül a tagok által befektetett tőkéhez, illetve befizetett díjhoz, és amelyek esetében minden tag egy szavazattal rendelkezik. A szociális gazdaság magában foglal olyan magánjellegű, formális keretek között szervezett, döntéshozatali szabadsággal és önkéntes tagsággal rendelkező szervezeteket, amelyek nem piaci jellegű szolgáltatásokat nyújtanak háztartások részére, és amelyeknek esetleges nyereségtöbbletét nem sajátíthatják ki az őket létrehozó, ellenőrző vagy finanszírozó pénzügyi szereplők”

A már említett TÁMOP kiírás útmutatója szerint a szociális szervezetnek az 2013-as hazai értelmezése a következő: „Célunk olyan szociális szervezetek támogatása, melyek megfelelnek mind a szociális gazdaság széleskörűen használt definíciójának, mind a szervezetek alapelveinek, így a fenti szempontokon túl a pályázó szervezetnél érvényesíteni kell

- az önkéntesség és nyitott tagság elvét,
- a demokratikus tagi ellenőrzést,
- a tagok gazdasági részvételét,
- az autonómiát és függetlenséget,
- a tagok oktatását, képzését,
- a szervezetek közötti együttműködést, valamint
- a közösség iránti elkötelezettséget.

Magyarországon létezik a Szociális Szövetkezetek Országos Szövetsége, amely a 2006. évi X törvény IX. fejezetének megfelelően országos érdekvédelmi szervezetként jött létre és működik. A módosított alapszabályát 2013. május 31-én fogadták el. A tevékenységi körükbe számos dolog tartozik, amelyek összefoglal-

4 http://www.ciriec.ulg.ac.be/en/iframe/4_2_conferences.htm

hatóak a közhasznúság, a tanácsadás, a segítség és a közreműködés fogalmakkal. Tanulságos a tagságra vonatkozó pontok közül a hetediket idézni:

A tag jogai:

- részt vehet a Szövetség tevékenységében, rendezvényein
- képviselője révén választhat és választható a szövetségbe
- képviselője révén szavazati joggal részt vehet a Szövetség közgyűlésén
- a Szövetséget érintő minden kérdésben képviselője révén tanácskozási és szavazati joggal bír.

Kaufman Ilona igen találóan teszi fel a kérdést: „...de ki szervezi a helyi gazdaságot?” (Acta Sientiarum Socialum 2013). A válasz helyett kifejti, hogy szociális gazdaság a civil társadalom egyik legfontosabb eleme, amely az állami szektor által figyelmen kívül hagyott területekre reagál, tevékenységében nonprofit szervezet, formáját tekintve újnak tekinthető, szociális szövetkezet.

Ebben a speciális szervezeti formában képesek lehetnek integrálni a munkaerőpiacról kiszorulókat, munkahelyeket teremthetnek, a szolidaritást erősíthetik, és sorolhatnám mindazon altruista magatartást feltételező eredményeket, amelyeket csak önerőből nem lehet megvalósítani. Az Európai Unióban folyamatosan vizsgált munkanélküliségről egy kutatás során megállapították, hogy minden második ember tartósan munkanélkülivé válik a makrogazdasági válság, a munkaerőpiac passzivitása és a szociális védelmi rendszerek hatástalansága miatt. Az Európai Foglalkoztatási Stratégia és az ehhez kapcsolódó egyéb szerződések olyan reformokat sürgetnek, amelyek a nemzeti foglalkoztatási politikák áttekintését feltételezik, és a foglalkoztatottságot, a vállalkozói készséget, az alkalmazkodó képességet, valamint a férfiak és a nők egyenlő esélyeit kívánják előmozdítani (Kutatási záró tanulmány, 2005).

2.2. A közfoglalkoztatás és a szociális szövetkezet

Hazánkban a fenti célokat szintén célként tekintve megjelent a közfoglalkoztatásról a 2011. évi CVI. törvény, amely részletes szabályozással jelöli ki a közfoglalkoztatási jogviszony munkáltatóit, a munkaterületeket, és itt olvashatunk a szociális szövetkezetekről is. A közfoglalkoztatók között az önkormányzatok, a költségvetési szervezetek, az önkormányzatok által alapított gazdasági társulások, egyházi és egyéb civil szervezetek szerepelnek, és az állam által megnevezett szükségletek kielégítésére, közösségi célok elérésére szerveznek közfoglalkoztatást. A törvény meghatározza azt is, hogy kit lehet foglalkoztatni (a 2012. évi I. törvény – a munka törvénykönyve – szerint), és hosszan sorolja, milyen megszorításokkal lehet büntetni, kizárni. Feladatunk azonban nem ennek az elemzése, sokkal inkább a szociális gazdasághoz vivő rendelkezéseinek a feltárása.

A 4/A.§ definiálja, hogy aki legalább egy évig volt közfoglalkoztatott, és vállalja, hogy legalább két évet együtt marad a szövetkezetet alkotók társaságában, akkor a közfoglalkoztatótól haszonkölcsön szerződés alapján az eszközöket meg-

kaphatja, sőt az állam vagy az önkormányzat vagy más közfoglalkoztató földet is ad használatra. Ez indirekt módon leszűkíti a tevékenységet a mezőgazdaságra. Ám itt sem lehet valódi szövetkezetként önállóan dönteni, mert minden, a hasznosításra vonatkozó döntés előtt ki kell kérni, a haszonkölcsön szerződés alapján, a kölcsönző véleményét. Ennek elmulasztása az ingó és ingatlan eszközök elvételével jár. Fordítsuk le mindennapi szóhasználatra! Az, aki önhibáján kívül munkanélküli lett, és bekerülhetett a közmunka programba, és ha sikerül egy évig ebben a státuszban maradni – bár ezt egyhuzamban nemigen tudja teljesíteni –, a közmunka lejártával megtarthatja kölcsönként a kapát, stb., és a kiosztott földet úgy kell művelnie, amint a volt foglalkoztatója jónak tartja. Mellesleg ekkor már minden egyéb támogatás nélkül. Ha jóindulattal nézem, akkor felidézhetem Kisszántói Pethe Ferenc 18. századi tanításait, amit a kis mezei gazdálkodóknak szánt⁵, és akkor a véleménykérés kötelezettségét szakmai irányításnak, segítségnek is tekinthetem. Másrészt ez a forma az idézett törvény szerint a szövetkezeti tagságnak semmiképpen nem felel meg, a kezdő vállalkozás minimumfeltételeit sem éri el, viszont a 2006. évi X. szövetkezetekről szóló törvény 8.§-ának kritériumai szerint értelmezhető szövetkezetnek, itt ugyanis az olvasható, hogy olyan szövetkezet, amelynek célja a hátrányos helyzetben lévő tagjai számára munkafeltételek teremtése, valamint szociális helyzetük javításának egyéb módon történő elősegítése. Most már csak az „egyéb módot” kellene valóságos lehetőséggel felruházni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Futó Péter, Hanthy Kinga, Lányi Pál, Mihály András, dr. Soltész Anikó (2005): A szociális gazdaság jelene és jövője, Magyarországon, Kutatási zárótanulmány
- Kaufman Ilona (2013): ... de ki szervezze a helyi gazdaságot, Acta Scientiarum Socialium 38.77-82.
- Németh László (2012): Szociális szövetkezetek: magyarországi helyzetkép / A szociális szövetkezet, mint helyi közösségi innováció, konferencia, Szekszárd
- Szociális Szövetkezetek alapszabálya (2013): <http://szoszov.hu/>
2006. évi X törvény a szövetkezetekről
2011. évi CVI. törvény a közfoglalkoztatásról és a közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó, valamint egyéb törvények módosításáról

5 A Nemzeti Gazda (1814-1818) című folyóirata a gazdálkodást kívánta javítani